

Tingenes ironi

HUGO VON HOEMANNSTHAL

Lang tid før krigen fandt jeg i Novalis' *Fragmenter* denne bemærkning: "Efter en ulykkelig krig er man nødt til at skrive komedier." Optegnelsen var i sin mærkelig lakoniske form temmelig underlig for mig. I dag forstår jeg den bedre. Komediens element er ironien, og faktisk er intet mere egnet end en krig, med uheldig udgang, til at gøre ironien, som hersker over alle ting på denne jord, tydelig for os. Tragedien giver sin helt, individet, den kunstneriske værdighed: den gør ham til halvgud og hæver ham op over de borgerlige forhold. Hvis den blot fjerner sig et halvt skridt fra denne ubevidste eller nødvendige tradition, kommer den ind i komediens område: hvor tæt kommer egentlig ikke et stykke som *Hamlet* herpå – men *Hamlet* selv er stadig en konge og en helt, om end én hvis substans forholdenes ironi og selvironi allerede tærer på, som solens stråler på snemanden; og et borgerligt sørgespil er fuldstændig en uting, for den borgerlige verden er det socialt betingedes verden og tragedien udfolder sig i forbindelse med det socialt ubetingede. Men den virkelige komedie sætter sine individer i et tusindfold forviklet forhold til verden, den sætter alt i forhold til alt og dermed alt i et ironiens forhold. Krigen, der er kommet over os alle, og som vi indtil i dag ikke er undsluppet, ja måske ikke vil undslippe de næste tyve år, bærer sig ad på samme måde. Den sætter alt i forhold til alt, det tilsyneladende store til det tilsyneladende små, det tilsyneladende betingende til noget nyt over den, som den igen betinges af, det heroiske til det mekaniske, det patetiske til det finansielle, og så videre uden ende. Allererst, da krigen begyndte, blev helten ironiseret af skansearbejderen, han som ville blive stående oprejst og angribe, af ham, som havde en skovl og gravede sig ned; samtidig blev individet ironiseret af massen ind-

til dets selvfølelse blev ødelagt, ja ikke kun individet, også den organiserede masse, bataljonen, regimentet, korpset, af den stadig større og mere formløse masse; men så imidlertid også hele den kæmpende masse, denne frygtindgydende og ynkelige kæmpe, af et Noget, som den følte sig regeret, puffet videre af, og for hvilket det er svært at finde et navn: lad os kalde det nationernes ånd. Men det øjeblik kom, hvor disse selv, de uhyrlige masser der symboliserede enhed, blev ironiseret af enkelte individers øjeblikkelige almagt, som på en eller anden måde havde hånden på grebene og skrueerne, som det plumpe hele i dét øjeblik kunne regeres ved hjælp af. I samme øjeblik stod disse imidlertid også allerede under hinanden krydsende strømme, af den stærkeste, mest opløsende ironi: Ironien af store ideelle sammenfatningers kontraster, som de benyttede igen og igen, over for virvaret af egensindige realiteter, som de måtte brydes med; værktøjets ironi over for hånden, som tror at føre værktøjet, ironien af detaljen, der tusindfoldigt er begrundet i virkeligheden, over for den forhastede og bevidst usande syntese. Samtidig kom dog det øjeblik, hvor nationens begreb inden for disse kæmpe helheder blev ironiseret i kraft af begrebet om den sociale klasse. Øjeblikket for kullet og kularbejderen kom: hele denne struktur af det tilsyneladende åndelige, bag hvilket materien skjuler sig, og det tilsyneladende materielle, som ånden er spærret inde i, og som vi kalder europæisk civilisation, blev ironiseret af en eneste materie, det i mineralsk form oplagrede sollys, og alle sociale klasser og sågar arbejderklassen igen ironiseret af en bestemt afdeling af denne klasse: kularbejderne, der står i et forhold til denne materie, som alt afhænger af, og som igen er iboende en uhyrlig ironi: for de bliver holdt i et for-

hold, der ikke er ulig et slaveri, til netop den materie, som de umiddelbart råder over. Men i kampen om kularbejderens sjæl, der pludselig var blevet herre over situationen, blev de sociale og de nationale slagord radikalt ironiseret, ja da han mere end nogen anden arbejder er bundet til et landskab, så blev de største overmagter, hvis vekslende ironi til tider lyser gennem alle disse begivenheder, i kampen om ham ironiseret: geografien og historien. Endelig blev den omstændighed, at pengene i de besejrede lande, hvilket nærmest vil sige det halve Europa, havde mistet deres værdi i forhold til varen, selv den mest beskedne vare, et stykke brød eller en meter lærred, til en udtømmelig kilde for ironien: at man for den dæmoniske substans, som man var vant til blindt at præstere alt for, da man kunne købe alt for den, og nu slet ingenting kan købe; at man for udstrakte områders vedkommende er vendt tilbage til byttehandel, og at det åndelige arbejdes privilegium i sammenhæng med disse forandringer helt er forsvundet og en gymnasierektor får udbetalt om trent så meget som en markedsmedhjælper, en statssekretær noget mindre end en chauffør.

Med alt det befinder vi os helt og aldeles i komediens element – eller snarere i et element med ironi fra så mange sider som ingen komedie i verden kan opvise, det skulle da lige være Aristophanes'; og også denne er blevet til under en højst ulykkelig krig, der beseglede skæbnen for digterens fødeby. At det imidlertid er de underlegne, der får øjnene op for begivenhedernes ironiske magt, er jo helt klart. For den som er nået til den bitre ende på en sag, falder det som skæl for øjnene, han opnår en klar ånd og kommer bag ved tingene, næsten som en afdød.

Digterne var følsomme over for alt dette, der var der for hundred år siden, og helt naturligt, de havde måttet gennemleve den franske omvæltning og den napoleonske tid, sådan som vi må gennemleve disse nuværende kriser. Derfor gjorde de ironien til et grundelement i deres livs- og kunstopfattelse og kaldte den for den "romantiske ironi". For dem var det forkert, hvis man fordybede sig for meget i smerten, og de mente, at man for helt at elske en genstand også måtte vide at se det latterlige ved den. De forlangte, at man skulle betragte hele livet som en "smuk geniask indbildning", som et "herligt skuespil", og den som bar sig ad på en anden måde, manglede sansen for verdensaltet. De hævdede sig, ud over en epoke, hvor det bitre som i vores blandedes med det fade, da den store storm var forbi, til en så stor indre frihed, at den for os næsten må forekomme som rus. I dag er denne tilstand mere begribelig for os, end den ville være for én af de mellemliggende generationer, og med eftertænkning forbavselse læser vi de ord, som de med et glødende pennestrøg har skrevet på den mørke stjerneløse himmelhvælvning: Thi herren er ånden. Men hvor ånden er herren, dér er friheden.

På dansk ved Peter Nielsen

Essayet "Die Ironie der Dinge" indgik første gang som en af "Drei kleine Betrachtungen", trykt i *Neue Freie Presse*, Wien, 27.3.1921. Essayet er oversat fra Hugo von Hofmannsthal, *Gesammelte Werke. Reden und Aufsätze II 1914-1924*, hrsg. von Bernd Schoeller, Frankfurt/M 1979.